

UOT 7.01;7:001.8

Ahmet Aytaç
Dr. Öğr. Üyesi
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
(Türkiye)

cicimsumak@gmail.com

TÜRK DÜNYASINDA GELENEKSEL SANATLARIN ELEŞTİRİSİNDE MODERN KURAMLARIN YETERSİZLİĞİ

Özet. Bu çalışmada, Türk Dünyasında geleneksel sanatların eleştirel değerlendirilmesinde yaygın biçimde kullanılan modern sanat kuramlarının kuramsal ve kavramsal düzeyde neden yetersiz kaldığı ile alakalıdır. Hat, tezhip, halı-kilim dokumacılığı, keçe işleri ve ahşap/taş süsleme gibi üretim alanları, tarihsel süreklilik, anonimlik, ustalık geleneği ve işlev-temelli estetik gibi özgün nitelikler taşımaktadır. Buna karşılık modern Batı merkezli eleştiri kuramları; bireysellik, özgünlük, kopuş estetiği, yenilik vurgusu ve zanaat-sanat ayrımı gibi varsayımlar üzerinden şekillendiği için geleneksel Türk sanatlarının kültürel mantığını açıklamada sınırlı kalmaktadır.

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan' gibi Türk dilli halkların sanatında, modern kuramların motif-sembol sistemlerinin derin anlam katmanlarının, üretim ritüellerinin ve kültürel işlevselliğinin bazen yeterince kavranmadığını göstermektedir. Bu anlamda görünen durum itibarıyla, geleneksel sanatlar zanaat boyutuyla değerlendirilmektedir.

Türk dünyasında geleneksel sanatlar tarihi seyir takip edilerek ikonografik yaklaşımda göz ardı edilmeden usta çırak ilişkisi ile üretilen malzemeyi değerlendirebilecek yeni bir eleştiri yöntemine ihtiyaç vardır. Modern kuramların geleneğe göre uyarlanması ve disiplinlerarası bir metodolojinin ışığında geleneksel sanatların değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

Anahtar kelimeler: sanat, geleneksel sanat, Türk dünyası, kuram, motif.

Giriş. Türk Dünyasında geleneksel sanatlar hat, tezhip, minyatür, halı-kilim dokumacılığı, keçe işleri, ahşap ve taş süsleme gibi köklü üretim alanları

kültürel kimliğin oluşumu, korunması ve yeniden üretilmesi açısından son derece belirleyici bir rol üstlenir. Bu sanatlar, yalnızca estetik kaygılarla ortaya çıkmış görsel ifadeler değil; toplumsal hafızayı taşıyan, kültürel değerleri somutlaştıran ve kuşaklar arası sürekliliği sağlayan kurumsallaşmış pratiklerdir. Her bir sanat dalı, taşıdığı semboller, teknikler ve ritüeller aracılığıyla Türk topluluklarının dünya görüşünü, kozmolojik anlayışını ve tarihsel deneyimlerini yansıtır.

Geleneksel Türk sanatlarına olan ilgi XX. yüzyıl tasarım sanatının temellerini atan sanatçıların çalışmalarında açıkça görülür [2]. Ayrıca geleneksel anlamda el emeğine dayalı üretimde ürünü emeği ile ortaya koyan, o alanda toplumsal ve mesleki anlamda bir statü kazanmıştır [5].

Türk süslemesinin zenginliği motif çeşitlerinin bolluğu ve motiflerin son derece estetik bir yapıya sahip olmalarından ileri gelmektedir [1]. Motiflerin çoğunlukla tamga kökenli oluşu, renklerin sembolik anlamlarla kullanılması, geometrik düzenin kutsal bir düzen fikrine işaret etmesi, bu sanatların kültürel kimlik açısından kodlayıcı işlev gördüğünü göstermektedir. Halı-kilimlerdeki kozmik merkez vurgusu, hat sanatında harflerin ilahi düzenle ilişkilendirilmesi, minyatürlerde zaman ve mekân algısının geleneksel tasavvurla uyumlu biçimde kurulması, estetik görünen her unsurun aynı zamanda kimlikli bir taşıyıcı olduğunu ortaya koyar.

Bu sanatların üretim biçimleri de kimlik inşasında önemli bir boyut oluşturur. Usta-çırak ilişkisine dayanan öğrenme süreçleri, kolektif belleğin aktarımına hizmet ederken, bireysel yaratıcılığın toplumsal normlarla dengelendiği kendine özgü bir estetik geleneği besler. Böylece geleneksel sanatlar, hem maddi kültür nesnelere üretir hem de inanç sistemlerini, toplumsal yapıları ve yaşam biçimlerini temsil eden birer kültürel metin hâline gelir.

Türk dünyasında geleneksel sanatlar kültürel kimliğin estetik, sosyal ve tarihsel katmanlarını taşıyan çok boyutlu bir hafıza alanı oluşturur. Bu sanatların sürekliliği, yalnızca geçmişin korunması değil; kimliğin çağdaş koşullar içinde yeniden anlamlandırılması açısından da temel bir işlev görmektedir.

Modern sanat eleştirisi kuramlarının Türk dünyasına ait geleneksel sanatları açıklamada yetersiz kalmasının temel nedeni, bu kuramların tarihsel olarak Batı toplumlarının estetik algıları, modernleşme deneyimleri ve birey-merkezli sanat anlayışı üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Geleneksel Türk sanatları ise anonimlik, süreklilik, işlevsellik ve kutsallık gibi

bambaşka kavramsal temellere dayanır. Bu iki estetik dünya arasındaki derin epistemolojik farklılık, modern kuramların açıklayıcı gücünü sınırlamaktadır.

Sanat eleştirisinde “yapıt merkezli”, “alımlayıcı merkezli”, “sanatçı merkezli” ve “toplum merkezli” olmak üzere, dört yaklaşım olduğu bilinmektedir [6]. Öncelikle modern eleştiri, özgünlük ve bireysel yaratıcılık kavramlarını merkeze alır. Oysa geleneksel Türk sanatlarında yaratıcılık, bireysel kopuştan çok, geleneğin sürekliliği içinde ustalık ve yorum yetisine dayanır. Motif tekrarları, modern kuramların sandığı gibi “taklit” değil; kültürel hafızanın bilinçli bir süreklilik ilkesiyle korunmasıdır. Bu nedenle modern özgünlük kategorisi, geleneksel sanatların üretim mantığını karşılayamaz.

İkinci olarak modern kuramlar, sanat nesnesini çoğunlukla özerk bir estetik varlık olarak değerlendirir. Geleneksel sanatlarda ise nesnenin işlevi, ritüel bağlamı ve toplumsal konumu estetik değerin ayrılmaz parçalarıdır. Halı, hat levhası, keçe ya da taş süsleme yalnızca “görsel” bir nesne değildir; kültürel anlam, kullanım amacı ve sembolik işlev gibi çok katmanlı bir bağlamın içinde var olur.

Üçüncü olarak modern eleştirinin tarihsel kopuşu, yenilik idealini ve formel analiz odaklı yaklaşımı, geleneksel sanatların kozmolojik, mitolojik ve sembolik anlam evrenine nüfuz etmekte yetersiz kalır. Modern ikonografi ya da formalist analiz, tamga kökenli motiflerin kültürel süreklilik içindeki derin anlamlarını açıklamakta çoğu kez yüzeysel kalır.

Bu nedenlerle modern sanat eleştirisi kuramları, Türk Dünyasının geleneksel sanatlarına uygulanabilir olsa bile, bu sanatların kendi içsel mantığını, üretim ritüellerini ve sembolik evrenini tam anlamıyla kavramakta sınırlı bir çerçeve sunmaktadır.

Modern batı merkezli kuramların Türk dünyasına ait geleneksel sanatları açıklamada işlevsiz kalmasının temel nedeni, bu kuramların tarihsel olarak tamamen farklı bir kültürel, felsefi ve estetik zemin üzerinde gelişmiş olmasıdır. Batı sanat düşüncesi, Rönesans’tan modernizme uzanan süreçte bireysellik, yenilik, perspektif, estetik özerklik ve sanat-zanaat ayrımı gibi kavramlar üzerine inşa edilmiştir. Buna karşılık Türk Dünyasında geleneksel sanatlar, kolektif hafıza, kutsallık, işlevsellik, sembolik süreklilik ve ustalık geleneği gibi başka epistemolojik temeller üzerine kuruludur. Bu iki dünya arasındaki yapısal farklar, Batı kaynaklı kuramların yetersiz kalmasına yol açar.

Her şeyden önce batı kuramları, sanatı bireysel bir yaratım alanı olarak ele alır; sanatçı özgünlükle tanımlanır. Oysa geleneksel Türk sanatlarında bireysel kopuştan çok, geleneğin devamlılığı esastır. Motiflerin değişmeme veya sınırlı değişme eğilimi, kültürel sürekliliğin bilinçli bir koruma mekanizmasıdır. Modern kuramların özgünlük merkezli yaklaşımı, bu yapıyı anlamlandırmak için uygun değildir.

İkinci olarak Batı eleştiri geleneği, sanat eserini özerk bir estetik nesne olarak değerlendirir. Oysa Türk coğrafyasındaki geleneksel üretimlerde işlev–kullanım amacı, ritüel bağlam, mekân ilişkisi estetiğin ayrılmaz bir parçasıdır. Halı, keçe, hat levhası veya taş süsleme kendi bağlamından koparıldığında anlamının büyük kısmını yitirir; bu da özerklik fikrine dayalı Batı estetik çerçevesini işlevsiz kılar.

Üçüncüsü, modern kuramlar tarihsel kopuş, yenilik ve avangardlık gibi kavramları temel alır. Geleneksel sanatlarda ise kopuş değil süreklilik; yenilik değil ustalıklı tekrar; avangartlık değil kültürel denge hâkimdir. Bu nedenle modern kavram seti, geleneksel sanatların kültürel mantığını yorumlamakta sınırlı kalır.

Delaysıyla batı merkezli kuramlar, Türk dünyasının tarihsel, kültürel ve sembolik temelli sanat anlayışını açıklamak için yapısal olarak uygun bir çerçeve sunmaz; bu nedenle işlevlerini büyük ölçüde yitirirler.

Geleneksel sanat pratikleri, hem üretim mantıkları hem de taşıdıkları kültürel-simgesel derinlik nedeniyle modern sanat eleştirisinin kavramsal sınırlarını aşar ve bu nedenle farklı bir eleştirel çerçeve gerektirir. Bu gereklilik birkaç temel boyutta ortaya çıkar.

1. İnfomal eğitim olarak adlandırabileceğimiz usta–çırak ilişkisi belirli formal eğitimdeki gibi bir müfredata, zaman dilimine dayanmaksızın hayat boyu öğrenmenin bir göstergesidir [3]. Geleneksel sanatlar, bir ustalık geleneğine dayanır. Modern birey merkezli estetik teoriler bu yapıyı tam olarak açıklayamaz. Bu nedenle eleştiri, “kolektif yaratıcılık” ve “süreklilik estetiği” kavramlarını içerecek yeni bir yaklaşım gerektirir.
2. Geleneksel sanat nesnelere yalnızca estetik objeler değil; toplumsal işlevi, ritüel bağlamı ve manevi anlamları olan çok katmanlı kültür araçlarıdır. Halı, kilim gibi tekstil ürünleri ile hat, tezhib vd'nin estetik kıymeti fonksiyonel kullanım özellikleri dikkate alınmadan düşünülemez. Bu durumda doğal olarak eleştirel bakışta fonksiyonellik-sembol dili –estetik kaygı ile harmanlanmış bir bakış açısına ihtiyaç duyar.

3. Geleneksel sanatlarda kullanılan motifler ekseriyetle tamga kökenli olup bazen mitolojik izlerde içerir. Modern kuramlar bu kültürel argümanları okuyamayabilir. Bunun için Türk kültür kodlarını bilen semiyotik bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.
4. Geleneksel pratiklerde zanaat ile sanat birbirinden ayrılmaz; teknik ustalık aynı zamanda estetik değerin temelidir. Modern kuramların bu yapay ayrımı, geleneksel üretim biçimlerini değerlendirmede yetersiz kalır.
5. Geleneksel sanatlar yenilikten çok sürekliliğe, radikal dönüşümden çok dengeli gelişime dayanır. Modern kuramların “kopuş”, “avangartlık” ve “yenilik” gibi kavramları bu mantıkla uyuşmaz.

1. TÜRKİYE, ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ VE AZERBAYCAN’DAN ÖRNEKLER

Türk Dünyasında geleneksel sanatların eleştirel değerlendirilmesinde Türkiye, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan’dan örnekler, hem coğrafi çeşitliliği hem de kültürel sürekliliği göstermek açısından kritik öneme sahiptir.

1.1. Türkiye

Türk dünyasının batısında coğrafi konuma sahip olan Türkiye Türkistan’dan Selçuklu ile gelen ve Osmanlı döneminde zirve yapan estetik değeri olan geleneksel sanatlara sahiptir. Tüm bu eserlerde modern eleştirel yaklaşımın bireysel tasarım ve özgünlük noktasında neden yetersizlik oluştuğunu somut olarak ortaya koyar.

1.2. Türk Cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan)

Yaylak-kışlak hayat tarzının gereği olan üretimler ile mitolojik ve geleneksel kültürün eski inançlarla nasıl iç içe geçtiğini yansıtır. Keçe üretimlerinde görülen süsleme öğeleri sanat ile milli kültürün birleşimini yansıtır.

1.3. Azerbaycan

Azerbaycan ise başta havlı ya da havsız dokumalarla dikkat çeker. Milli kültürel ikonografi ve ustalık ile sanat iç içe geçmiştir.

Modern sanat eleştirisi kuramları, büyük ölçüde Batı estetik geleneği üzerine inşa edilmiştir ve sanat nesnesini anlamlandırmada belirli metodolojik araçlar sunar.

Geleneksel Türk sanatlarındaki anonimlik, üretim süreçlerinde bireysel yaratıcılığın ikinci planda kalmasını ve toplumsal belleğin öncelik kazanmasını

sağlar. Uсталık-zanaatkârlık ilişkisi, teknik yetkinliği ve geleneğe bağlılığı estetik değerin merkezine yerleştirir. Süreklilik estetiği, motiflerin tekrarını ve biçimsel kalıpların korunmasını değerli kılar. Tekrarlanan motiflerin kutsallığı ve sembolik anlam yoğunluğu, modern kuramların yüzeysel analizlerini yetersiz bırakır. Ayrıca “sanatçı” kavramı, geleneksel kültürlerde modern bireysel yaratıcı kimliğiyle örtüşmez, usta, geleneğin aktarımında merkezi bir rol oynayan bir bilgi taşıyıcısıdır. Bu farklılıklar, modern kuramların geleneksel sanatları açıklamada neden sınırlı kaldığını ortaya koyar.

2. TÜRK DÜNYASINDA GELENEKSEL SANATLAR: KÜLTÜREL ve ESTETİK ÇERÇEVE

2.1. Motif ve anlam sistemleri

Türk Dünyasında geleneksel sanatlar, güçlü bir motif ve anlam sistemine dayanır. Geleneksel sanatlarda kullanılan bezeme unsurları milli aidiyeti yansıtır. Geometrik düzenler, raport tekrarlar sadece estetik değer değil kozmik ve evrenle alakalı mitsel ögeler barındırır.

2.2. Uсталık sistemi geleneği

Geleneksel sanatların geçmişte usta çırak metoduyla ilerlediği bilinmektedir. Ahilik ve lonca sistemleri bunun uygulamalarıdır. Bu düzen doğru üretimin asırlarca devamlılığına katkı yapmıştır.

2.3. İşlevsellik ve kutsallık ilişkisi

Gündelik hayatın dışında ibadet amaçlı fonksiyonel kullanım alanı olan halı seccadeler, hat levhalar estetik değerlerinin dışında kült –sosyal işlevlerde barındırırlar. Doğal olarak sanat ile sosyal hayat iç içedir.

2.4. Türkistan – Anadolu – Azerbaycan hattında benzerlikler ve farklılıklar

Türkistan, Anadolu ve Azerbaycan coğrafyalarında kültürel birlikten kaynaklı estetik değer ve sanat anlayışında da aynilikler vardır. Bölgesel malzeme farklılıkları, renk tercihinde insani değişiklikler gibi noktalarda farklılıklar vardır.

3. MODERN KURAMLARIN YETERSİZ KALDIĞI NOKTALAR

3.1. Anlam üretiminde kültürel derinlik eksikliği

Modern sanat eleştirisini kuramları, genellikle Batı estetik paradigmasına dayandığı için, Türk dünyasındaki geleneksel sanatların sembolik ve mitolojik boyutlarını yüzeysel olarak ele alır. Halı, kilim, minyatür veya hat gibi eserlerdeki motifler, yalnızca görsel öge olarak değil, tarihsel,

dini ve toplumsal bağlarla iç içe geçmiş anlam katmanlarına sahiptir. Modern kuramlar bu derin katmanları yeterince çözümleyemediğinden, geleneksel eserlerin kültürel işlevi ve anlam üretimi eksik ya da yanlış yorumlanabilir.

3.2. “Sanatsal özgünlük” kavramının geleneksel yapı ile çelişkisi

Modern eleştirinin temel varsayımlarından biri, sanatçı özgünlüğü ve yenilik anlayışıdır. Geleneksel Türk sanatlarında ise motiflerin tekrarı, taklit değil, kültürel hafızanın ve estetik sürekliliğin bir göstergesidir. Modern kuramlar bu tekrarları sıklıkla “yenilik eksikliği” veya “taklit” olarak değerlendirir; bu durum, geleneksel sanatların kendi mantığıyla anlaşılmasını engeller.

3.3. Nesneye değil, sürece odaklı geleneksel sanat anlayışı

Geleneksel sanat üretimi, yalnızca ortaya çıkan nesneyle değil, üretilme süreciyle de değerlidir. Usta-çırak ilişkisi, ritüeller ve teknik eğitim, eserin anlamını belirleyen temel unsurlardır. Modern kuramlar ise çoğunlukla nesne merkezli yaklaşımlar benimsediğinden, bu üretim ritüellerini ve süreçteki kültürel işlevi göz ardı eder.

3.4. Zanaat–sanat ayırımının yapaylığı

Geleneksel sanatı oluşturan, kural ve kaideler bütünlüğü içinde ilerleyen sistematik yapı, modernleşme adı altında sınırsız, kuralsız, emeksiz bir hale dönüşmüştür [4]. Modern estetik teoriler, zanaat ve sanatı birbirinden net bir şekilde ayırır. Oysa Türk dünyasında geleneksel sanatlar, teknik ustalık ve estetik değeri bir arada taşır; bu ayırım, geleneksel üretimin doğasını yanlış yorumlamaya yol açar. Modern kuramların bu yapay ayırımı, eleştirel değerlendirmede yetersiz kalmasına neden olur.

3.5. Tarihsel sürekliliğin eleştiri dışı bırakılması

Geleneksel sanatlarda süreklilik ve geleneğin aktarımı önceliklidir. Modern eleştiri ise genellikle kopuş, yenilik ve avangardlık perspektifiyle şekillenir. Bu nedenle, tarihsel süreklilik temelindeki geleneksel estetik anlayış, modern kuramların odak noktası dışında kalır ve eserin kültürel değerinin tam olarak anlaşılmasını engeller.

4. ALTERNATİF ELEŞTİREL ÇERÇEVE ÖNERİLERİ

4.1. Kültür merkezli ve tarihsel sürekliliği temel alan eleştiri yaklaşımı

Türk dünyası geleneksel sanatlarının eleştirel değerlendirilmesinde, sanat nesnelerinin ortaya çıktığı kültürel bağlamın ve tarihsel sürekliliğin göz önünde bulundurulması esastır. Bu yaklaşım, eserleri yalnızca estetik

objeler olarak değil, toplumsal, ritüel ve tarihsel işlevleriyle birlikte değerlendirir. Böylece modern kuramların kopuş ve yenilik odaklı sınırlılıkları aşılabılır.

4.2. Motif-sembol okumasına dayalı yerli kuramsal modeller

Geleneksel sanat eserleri, tamga, geometrik örgeler, renk sembolizmi ve mitolojik katmanlar gibi sembolik öğeler aracılığıyla anlam üretir. Bu nedenle eleştiri, yerli semiyotik ve kültürel okuma modelleriyle desteklenmelidir. Motiflerin ve sembollerin toplumsal, dinsel ve kozmolojik anlamları dikkate alınmadan yapılan yorumlar, eserin derinliğini açıklamada yetersiz kalır.

4.3. Usta-çırak geleneğini bir estetik kategori olarak ele almak

Geleneksel sanatlarda ustalık, yalnızca teknik beceriyi değil, geleneğin aktarımını ve kültürel bilgiyi de kapsar. Bu nedenle usta-çırak ilişkisi, eleştirel çerçevede bir estetik kategori olarak değerlendirilmelidir. Üretim süreci, eserin anlamını ve estetik değerini doğrudan etkileyen bir boyut olarak ele alınmalıdır.

4.4. Türk Dünyası için bütüncül bir eleştirel terminoloji oluşturma gerekliliği

Farklı coğrafyalarda ve kültürel bağlamlarda ortaya çıkan geleneksel sanatların tutarlı şekilde analiz edilebilmesi için, Türk dünyasına özgü bütüncül bir eleştirel terminoloji geliştirilmelidir.

4.5. Geleneksel sanatları çağdaş yorumlama

Geleneksel üretimleri çağdaş yorumlamaya tabi tutacak bir model hızla ortaya konmalıdır. Bu anlayış geleneksel sanatların devamlılığına da katkı yapacaktır.

Sonuç. Modern batı merkezli sanat eleştirisi kuramlarının, Türk Dünyasında geleneksel sanatları açıklamada yapısal sınırlılıklara sahiptir. Hat, tezhip, halı-kilim, minyatür ve taş- ahşap süsleme gibi sanat üretimlerinde anonimlik, ustalık-zanaatkârlık ilişkisi, süreklilik estetiği ve motiflerin sembolik derinliği, modern kuramların kavrayamadığı temel özelliklerdir. Türkiye'den, Azerbaycan ve Türkistan'a uzanan coğrafyada benzer sorunların tekrarlandığını söyleyebiliriz.

Modern kuramların yerelleştirilmesi ve kültürel bağlamın merkeze alınması gerekliliğini anlaşılmaktadır. Sanat eserlerinin anlam ve işlevini doğru şekilde çözümleyebilmek için formalist, yapısalcı veya post-yapısalcı yaklaşımların, geleneksel motif, üretim süreci ve sembolik sistemleri içeren yeni bir çerçeve

ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu dönüşüm, modern kuramların açıklayıcı gücünü artırırken, geleneksel sanatların özgün mantığını da koruyacaktır.

Kültür merkezli, motif-sembol okuması ve usta-çırak geleneğini estetik bir kategori olarak dikkate alan bütüncül bir eleştirel terminoloji geliştirilmesinin gerekliliği de anlaşılmaktadır.

İleriye dönük çalışmalar, farklı Türk topluluklarında yerel üretim gelenekleri, motif analizleri ve kültürel bağlam üzerine daha ayrıntılı karşılaştırmalı incelemeler yapabilir. Ayrıca, geleneksel sanatların çağdaş sanatla etkileşimi, melez estetik yaklaşımlar ve disiplinlerarası yöntemlerle incelenebilir. Bu araştırmalar, hem akademik literatürü zenginleştirecek hem de Türk Dünyasında sanat eleştirisinin yerel ve küresel boyutlarını daha bütüncül bir biçimde ortaya koyacaktır.

KAYNAKÇA:

1. AYTAÇ, Ahmet, “Osmanlı Kumaş Sanatındaki Motiflerin Günümüz Eşarp Tasarımına Yansıması”, *Turansam*, C: 9, S: 36, 2017, s. 263-268.
2. BAYRAMOĞLU, Meher. “20. Yüzyıl Türk Resim Sanatında Geleneksel Türk Sanat Örneklerinin Etkisi”. *Kalemşi*, 1. 2, 2013, s. 1-40.
3. KABAÇAM, Burakhan. “El Sanatı Geleneğinde Usta-Çırak İlişkisi: Yaşayan İnsan Hazinesi Örneği”, *Milli Folklor*, C: 18, S: 142, 2024, s. 100-111.
4. KURFEYZ, Nilüfer, “Gelenek ve Gelecek Birbirlerini Var Eder”, *Nigarhane*, Cilt: 3 Sayı: 1 Yıl: 2023, s. 62-70.
5. ÖZTÜRK, İsmail, *Kültürün Maddi Ürünleri: El Sanatı, Geleneksel Türk Sanatları, Değişim ve Koruma*, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 50. Yıl Özel Sayısı, 2025, s. 59-63.
6. ÜLGER, Kani, “Sanat Eleştirisi Bütüncül Yaklaşım İzleğine Göre “Ölümler Adası” Adlı Eserin Sanat Eleştirisi”, *Uluslararası Sanat Tasarım ve Eğitim Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s. 11-24. s. 11.

Ahmet Aytach (Turkey)

THE INADEQUACY OF MODERN THEORIES IN CRITICIZING TRADITIONAL ARTS IN THE TURKIC WORLD

This study explores why modern art theories, widely used in the critical evaluation of traditional arts in the Turkic World, remain inadequate at both theoretical and conceptual levels. Production areas such as

calligraphy, illumination, carpet and kilim weaving, felt work, and wood/stone ornamentation possess unique qualities such as historical continuity, anonymity, a tradition of mastery, and a function-based aesthetic. In contrast, modern Western-centric critical theories, shaped by assumptions such as individuality, originality, the aesthetics of rupture, an emphasis on innovation, and the distinction between craft and art, remain limited in their ability to explain the cultural logic of traditional Turkish arts.

The art of Turkic-speaking peoples such as Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan demonstrates that modern theories sometimes fail to adequately grasp the deep layers of meaning, production rituals, and cultural functionality of motif-symbol systems. In this sense, traditional arts are evaluated in terms of craft.

There is a need for a new critical method that can evaluate materials produced through the master-apprentice relationship, while following the historical trajectory of traditional arts in the Turkic world and not ignoring the iconographic approach. It would be more appropriate to adapt modern theories to tradition and evaluate traditional arts in light of an interdisciplinary methodology.

Key words: art, traditional art, Turkish world, theory, motif.

Ахмет Айтач (Турция)

НЕДОСТАТОЧНОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ ТЕОРИЙ В ОБСУЖДЕНИИ ТРАДИЦИОННЫХ ИСКУССТВ ТЮРКСКОГО МИРА

В данной работе исследуется вопрос, почему современные теории искусства, широко распространенные в критической оценке традиционных искусств Тюркского мира, остаются недостаточными и на теоретическом, и на концептуальном уровне. Такие отрасли ремесла, как каллиграфия, украшение рукописи, тkanie ковров и килимов, обработка войлока, резьба по дереву и камню обладают такими уникальными свойствами, как историческая преемственность, анонимность, традиция мастерства, функционально обусловленная эстетика. Напротив, западно-центричные критические теории, созданные на основе индивидуальности, оригинальности, эстетики разрыва, акцента на инновацию и различия между ремеслом и искусством, остаются ограниченными в их способности объяснить культурную логику традиционных тюркских искусств.

Искусство тюркоязычных народов Турции, Азербайджана, Казахстана и Кыргызстана наглядно демонстрирует, что иногда современные теории терпят неудачу в адекватном понимании глубоких пластов значения, ритуалов исполнения и культурной функции системы мотивов и символов. В этом смысле, традиционные искусства оцениваются в терминах ремесла.

Вот в чем заключается необходимость нового критического метода, который может оценить данные материалы сквозь призму взаимоотношений мастера и ученика и не игнорировать иконографический подход. Он будет больше подходить для адаптации современных теорий к традиции и оценке традиционных искусств в свете междисциплинарной методологии.

Ключевые слова: искусство, традиционное искусство, Тюркский мир, теория, мотив.